

Το Κουκλοθέατρο Στο Σύγχρονο Θέατρο

Ο εικοστός αιώνας θα επιφέρει μεγάλες αλλαγές στο κουκλοθέατρο, ένα είδος θεάτρου με δικά του χαρακτηριστικά, δική του αισθητική, δικούς του κώδικες οι οποίοι επί αιώνες παραδίδονταν αναλλοίωτοι από γενιά σε γενιά. Ήδη από το τέλος του 19ου αιώνα διαφαίνεται το ιδιαίτερο ενδιαφέρον των καλλιτεχνών, τόσο εικαστικών όσο και λογοτεχνών, για την τέχνη της κούκλας και την αισθητική της, με αποτέλεσμα να δημιουργηθεί ένα ξεχωριστό πεδίο έρευνας και χώρος μεγάλων ανανεώσεων. Ο Maurice Maeterlinck, ο Alfred Jarry, ο Edward Gordon Craig θα είναι από τους πρώτους που θα εκφράσουν το ενδιαφέρον τους και θα ακολουθήσουν οι φουτουριστές (Prampolini, Derpero), οι εξπρεσιονιστές (Kokoschka), οι ντανταϊστές (Grosz, Arp) και οι καλλιτέχνες του Bauhaus. Η αντίδρασή τους στην αστική κουλτούρα τους οδήγησε σε είδη που μέχρι τότε θεωρούνταν υποδεέστερα, όπως το θέατρο του βαριετέ, το τσίρκο και το θέατρο κούκλας.

Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι όπως και τα άλλα καλλιτεχνικά κινήματα των αρχών του 20ού αιώνα και του μεσοπολέμου, το κουκλοθέατρο επηρεάζεται από την τεχνολογική ανάπτυξη, την επικράτηση της μηχανής, την παντοδυναμία του χρήματος, τη φρίκη του πολέμου, τις ανατροπές των επαναστάσεων. Η κούκλα ακολουθεί τις μεγάλες αλλαγές που συμβαίνουν στο θέατρο και υιοθετεί πολλές από τις ιδέες του. Η ανάμειξη των ειδών, η καταφυγή σε πολλές τεχνικές, η χρήση αντικειμένων, ο περιορισμός του λόγου, θα είναι μερικές από τις αλλαγές που θα επικρατήσουν και στο χώρο του κουκλοθεάτρου.

Βέβαια, σε όλη τη διάρκεια του 20ού αιώνα, η παλαιά παραδοσιακή αισθητική κουκλοθεάτρου παραμένει παρούσα και τροφοδοτεί συχνά τη σύγχρονη σκέψη όμως, όπως και στο χώρο του θεάτρου των ηθοποιών, υπάρχει μια συνεχής αναζήτηση. Οι αντιρεαλιστικές τάσεις που εμφανίστηκαν στην τέχνη μαζικά από τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο και μετά, επηρέασαν ιδιαίτερα το κουκλοθέατρο, το οποίο γίνεται είδος ανεξάντλητο, άλλοτε ανεξάρτητο κι άλλοτε σε συνδυασμό με το θέατρο ηθοποιών. Εφοδιασμένο με μια χωρίς όρια ενέργεια, αναπτύσσει πρωτοτυπία και δυναμισμό. Τα σύνορα ανάμεσα σε διαφορετικές τέχνες αρχίζουν να καταρρίπτονται, νέες μορφές έκφρασης αφομοιώνονται. Ορισμένοι καλλιτέχνες παραμένουν προσκολλημένοι στην κούκλα, ανανεώνοντας όμως και διευρύνοντας τους κώδικές της. Στις τεχνικές κατασκευής και χειρισμού των συνήθων μορφών κούκλας -γαντόκουκλα, μαριονέτα, μαρότα- προσθέτουν αναζητήσεις για τη χρήση του χώρου, τη φύση της κίνησης, τη θέση του σώματος, τη φωνή και τη χροιά της, το φως, το χρώμα και τους συμβολισμούς τους. Η ανθρωπόμορφη, μικρών διαστάσεων κούκλα μεταλλάσσεται. Δημιουργείται από κάθε είδους υλικό και παίρνει διαφορετικές μορφές: ομοιώματα ανθρώπινων διαστάσεων,

τερατόμορφες φιγούρες, αφαιρετικές μορφές, επίπεδες, αντικείμενα. Οι κουκλοπαίκτες τη χρησιμοποιούν όντας ορατοί στο κοινό, άλλοτε παραμένοντας αμέτοχοι και άλλοτε συμμετέχοντας στη δράση σαν ηθοποιοί.

Στη νέα εξελικτική πορεία της, που ξεκινά από τη δεκαετία του 1950, η κούκλα δεν είναι πάντα ο μοναδικός συντελεστής της παράστασης, αλλά αποτελεί μέρος ενός θεάματος όπου συμμετέχουν ισότιμα όχι μόνο ο κουκλοπαίκτης, αλλά και ηθοποιοί και άλλοι παράγοντες. Παράλληλα, μεγάλοι σκηνοθέτες αρχίζουν να χρησιμοποιούν την κούκλα στο θέατρο αναγνωρίζοντας τις μεγάλες πλαστικές, εκφραστικές, θεατρικές δυνατότητες που διαθέτει. Της δίνουν πρωταγωνιστικό, αυτόνομο ρόλο, δανείζονται τεχνικές της εμπνεόμενοι από διαφορετικούς πολιτιστικούς χώρους, κυρίως όμως από τις παραστατικές τέχνες της ανατολής. Υιοθετούν ετερογενείς τεχνικές χειρισμού μέσα στο ίδιο θέαμα, με εναλλαγές σκηνών όπου παίζουν ηθοποιοί και σκηνών που παίζονται από κούκλες, με αποτέλεσμα να δημιουργείται ένας σύνθετος τρόπος παράστασης.

Εκτός από την αισθητική γοητεία που ασκεί στους σύγχρονους σκηνοθέτες, η κούκλα -σε ένα είδος μεταφοράς ή μετωνυμίας- ψυχολογικά προβλήματα, οντολογικές ανησυχίες, ιδεολογικές προτάσεις. Η εικόνα που προβάλλουν μέσα από φιγούρες, συχνά στυλιζαρισμένες, αλλοτριωμένες, γελοίες, υποβαθμισμένες, χειραγωγημένες καθρεφτίζει τον κόσμο μας. Μας επιτρέπει μέσα από σώματα-αντικείμενα, σώματα-πτώματα, σώματα ατελή, σώματα-ετερόκλιτα, να αναγνωρίσουμε, χωρίς να ταυτιστούμε, μια εικόνα ανησυχητική του ανθρώπου.

Στις μέρες μας η συνεχής επικοινωνία μεταξύ των δημιουργών, η διοργάνωση μεγάλων διεθνών συναντήσεων, φεστιβάλ κλπ. έχει κάνει το φαινόμενο «κουκλοθέατρο» πανταχού παρόν και έχει στρέψει την προσοχή ακόμη μεγαλύτερου μέρους του θεατρικού κόσμου πάνω του. Χαρακτηριστικό είναι ότι σε όλες τις σχολές σύγχρονου θεάτρου υπάρχουν μαθήματα ή και ανεξάρτητα τμήματα, όπου οι νέοι θεατρίνοι διδάσκονται για και από την κούκλα και πειραματίζονται με τα μαγικά εργαλεία που τους προσφέρει.

Το ίδιο συμβαίνει και στην Ελλάδα, όπου τα παραπάνω βρίσκονται σε στάδιο πρώιμο μεν, αλλά με πολύ σαφείς κατευθύνσεις, ακολουθώντας όλα τα ρεύματα και τάσεις που επικρατούν στην υπόλοιπη Ευρώπη.

Παράλληλα με τη θεατρική χρήση της κούκλας, αλλά ακριβώς λόγω της αποκάλυψης όλων αυτών των ιδιοτήτων της, το κουκλοθέατρο αναπτύσσεται προς πολλές άλλες κατευθύνσεις: στην παιδεία σαν εκπαιδευτικό εργαλείο, στην θεραπεία και την έρευνα σαν ένα μέσο προσέγγισης αλλά και εξομολόγησης του ασθενούς, στον κινηματογράφο και την τηλεόραση όπου γεννιούνται ανεξάρτητες τέχνες και τεχνικές (animation, τηλεοπτική κούκλα) κ.α.

Δυστυχώς, παρόλη την μεγάλη ανάπτυξη της κούκλας στη σύγχρονη εποχή και την αναγνώριση της ιδιαίτερης θέσης που κατέχει στο χώρο της τέχνης, το κουκλοθέατρο, στις δυτικές κυρίως κοινωνίες, κατατρέχεται από την ευρέως διαδεδομένη αντίληψη ότι απευθύνεται μόνο σε παιδιά, ότι είναι ένα θέατρο περιορισμένων δυνατοτήτων και χαμηλής αισθητικής αξίας. Οι κουκλοπαίκτες πασχίζουν καθημερινά να την ανατρέψουν και τα αποτελέσματα είναι πολύ πιο αισθητά στις χώρες όπου η τέχνη τους προωθείται σαν ισότιμη των άλλων και από την πολιτεία.

Πίσω από τις κούκλες υπάρχουν άνθρωποι!

Στηρίξτε την προσπάθεια μας να αποτρέψουμε την εξαφάνιση της τέχνης μας

(μαζί και τη δική μας) αλλά και την αποδυνάμωση ή την μετάλλαξη της. Οι διεκδικήσεις μας συμπορεύονται με αυτές όλων των “αφανών” για το σύστημα ανθρώπων της κοινωνίας μας.

Ελληνικό Κέντρο της Διεθνούς Ένωσης Κούκλας (UNIMA-ΕΛΛΑΣ)
Παλαμηδίου 41, 10441 Αθήνα
Τηλ. 6909934376, e-mail: unimahellas@gmail.com
www.unimahellas.org

